

ĆWICZENIE 5

**OKREŚLENIE ENERGII MAKSYMALNEJ E_M ,
ZASIĘGU MAKSYMALNEGO R_M ,
GRUBOŚCI POŁÓWKOWEGO
POCHŁANIANIA $D_{1/2}$
ORAZ MASOWEGO WSPÓŁCZYNNIKA
POCHŁANIANIA μ_D .
SAMOPOCHŁANIANIE W WARSTWIE ŹRÓDŁA**

CEL ĆWICZENIA

- Określenie energii maksymalnej, zasięgu maksymalnego, grubości połówkowego pochłaniania oraz masowego współczynnika pochłaniania promieniowania beta źródła $^{90}\text{Sr} + ^{90}\text{Y}$ za pomocą licznika G-M
- Oszacowanie współczynnika samopochłaniania promieniowania w warstwie źródła

ZAGADNIENIA

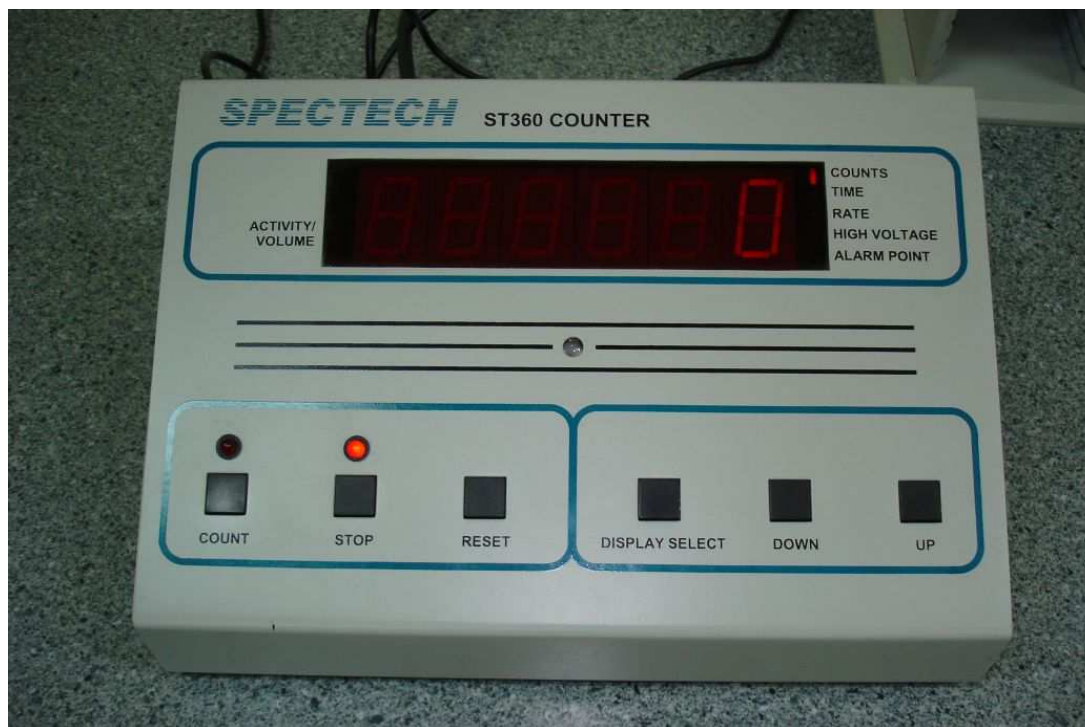
- Budowa i zasada działania licznika G-M
- Podział liczników G-M ze względu na mechanizm gaszenia wyładowania
- Oddziaływanie promieniowania β i γ z materią
- Pochłanianie i samopochłanianie promieniowania, współczynniki
- Poprawka na pochłanianie promieniowania w powietrzu i w okienku licznika oraz poprawka na samopochłanianie promieniowania w źródle

ŹRÓDŁO PROMIENIOTWÓRCZE

- Źródło zamknięte promieniowania: $^{90}\text{Sr} + ^{90}\text{Y}$
- Źródła promieniowania beta ^{36}Cl na krążkach bibułowych

APARATURA

- Przelicznik SPECTECH ST360 COUNTER
- Licznik kielichowy G-M

Fot. 1. SPECTECH ST360 COUNTER.

DISPLAY SELECT – umożliwia wchodzenie do następujących funkcji:

- a) **COUNTS** – wyświetlającej liczbę zliczeń
- b) **TIME** – pozwalającej na ustawienie czasu pomiaru
- c) **RATE** – wyświetlającej tempo zliczeń
- d) **HIGH VOLTAGE** – pozwalającej na ustawienie odpowiedniego napięcia
- e) **ALARM POINT** – pozwalającej na ustawienie alarmu

DOWN i UP – odpowiadają za przechodzenie w górę lub dół skali napięcia bądź czasu

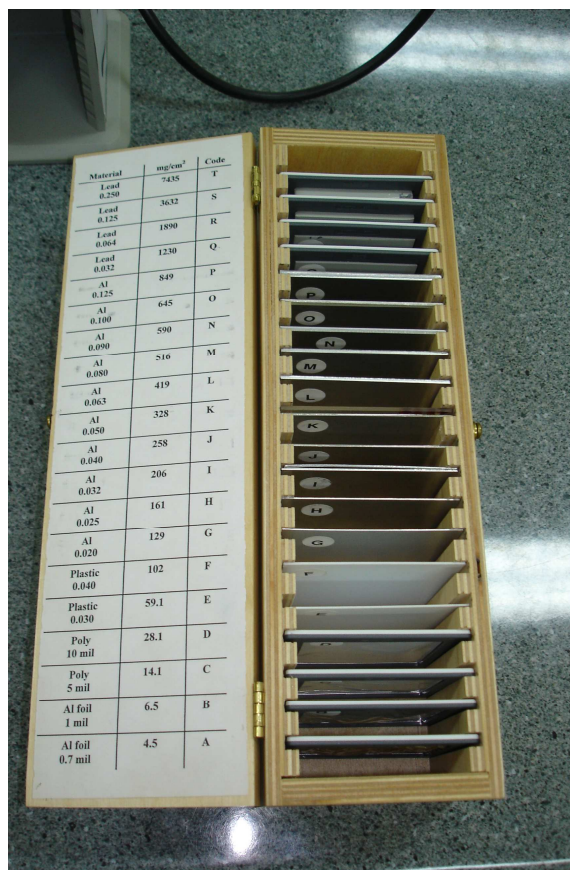
COUNT – uruchamia pomiar

STOP – powoduje przerwanie pomiaru

RESET – pozwala na usuwanie wyników

Fot. 2. Licznik kielichowy G-M.

Fot. 3. Absorbenty używane w ćwiczeniu.

WYKONANIE ĆWICZENIA

Włączyć czerwony przycisk **ON/OFF** z tyłu aparatu **SPECTECH ST360 COUNTER** (spowoduje to zapalenie się zera na wyświetlaczu oraz zapalenie się czerwonej lampki **STOP**). Za pomocą przycisku **DISPLAY SELECT** wejść w funkcję **TIME** (jednokrotne naciśnięcie **DISPLAY SELECT**). Zapali się czerwona, podłużna dioda znajdująca się po lewej stronie napisu **TIME** na wyświetlaczu. Należy ustawić czas pomiaru na **60s** za pomocą przycisków **UP** i **DOWN**. Po ustawieniu czasu, korzystając ponownie z przycisku **DISPLAY SELECT**, wejść w funkcję **HIGH VOLTAGE** (dwukrotne naciśnięcie **DISPLAY SELECT**). Zapali się czerwona, podłużna dioda znajdująca się po lewej stronie napisu **HIGH VOLTAGE** na wyświetlaczu. Ustawić napięcie pracy aparatu na **800V** za pomocą przycisków **UP** i **DOWN**. Następnie również za pomocą przycisku **DISPLAY SELECT** wejść w funkcję **COUNTS** (trzykrotne naciśnięcie **DISPLAY SELECT**), po czym

w celu uruchomienia pierwszego pomiaru (pomiar tła - bez źródła promieniotwórczego) wcisnąć przycisk **COUNT** znajdujący się po lewej stronie aparatu obok przycisku **STOP**. Następnie badane źródło promieniotwórcze ($^{90}\text{Sr}+^{90}\text{Y}$) umieścić w domku osłonowym pod licznikiem G-M na pozycji **trzeciej** od góry i ponownie wcisnąć przycisk **COUNTS** (pierwszy pomiar źródła promieniotwórczego pod nieobecność absorbentu). Po zakończeniu pomiaru na pozycję **pierwszą** od góry wkładać kolejne absorbenty (**literką do dołu**) zaczynając od najcieńszych. Pomiar należy prowadzić aż do uzyskania liczby zliczeń odpowiadającej liczbie zliczeń tła. Następnie pomiędzy licznikiem, a źródłem umieścić absorbent o nieznannej grubości (**TEST**) i wykonać pomiar liczby zliczeń źródła w obecności absorbentu testowego. Wszystkie pomiary należy wykonywać jednokrotnie.

Otrzymane wyniki należy umieścić w tabeli:

Lp.	Grubość absorbentu d [mg/cm^2]	Liczba impulsów $N_{\text{imp}}/60\text{s}$	$N' = N - N_t$	$\lg N'$
1	0			
2	4,5			
...				

W celu wyznaczenie współczynnika samopochłaniania (S) otrzymane źródło bibułowe (pojedynczy krążek) należy umieścić w obudowie metalowej na pozycji **drugiej** od góry w domku osłonowym pod licznikiem G-M i mierzyć **trzykrotnie** liczbę impulsów w czasie **100s** dla pojedynczego krążka. Po zakończonej serii pomiarowej należy dołożyć jeden krążek bibułowy i również mierzyć trzykrotnie liczbę impulsów w tym samym czasie. Krążki należy dokładać aż do momentu uzyskania stałej szybkości zliczania impulsów. Sposób ustawienia czasu na aparacie SPECTECH ST360 COUNTER jest omówiony w pierwszej części ćwiczenia.

Wyniki pomiarów proszę umieścić w tabeli:

Lp.	Liczba krążków	Grubość sumaryczna d_s [mg/cm ²]	Liczba impulsów $N_1, N_2, N_3/100s$	Średnia liczba impulsów $N_{\text{sr}} \text{ imp}/100s$	$N' = N_{\text{sr}} - N_t$
1.					
2.					
3.					
...					

OPRACOWANIE WYNIKÓW

Na podstawie wyników otrzymanych w pierwszej części ćwiczenia należy:

- 1) Sporządzić wykres $\lg N'$ w funkcji grubości absorbentu (d)
- 2) Obliczyć masowy współczynnik pochłaniania (μ_d) korzystając z podanego wzoru:

$$\mu_d = 2,303 * \frac{\lg N_1 - \lg N_2}{d_2 - d_1} [\text{cm}^2 / \text{mg}]$$

Wartości $\lg N_1$ i $\lg N_2$ należy odczytać ze stromej części krzywej wykresu $\lg N' = f(d)$ biorąc pod uwagę dwie dowolne znacznie różniące się wartości d_1 i d_2 . Otrzymaną wielkość należy przeliczyć na [cm²/g].

- 3) W oparciu o poniższą zależność należy obliczyć grubość połówkowego pochłaniania ($d_{1/2}$), tzn. grubość absorbentu, przy której natężenie promieniowania zmniejsza się do połowy.

$$d_{1/2} = \frac{\ln 2}{\mu_d} = \frac{0,693}{\mu_d}$$

Następnie wartość tę ($d_{1/2}$) należy porównać z wartością $d_{1/2}$ odczytaną z wykresu $\lg N' = f(d)$

- 4) Wyznaczyć poprawkę na pochłanianie K_{poch} korzystając z poniższych wzorów:

$$K_{poch} = \frac{N_d}{N_o} = e^{-\mu_d D}$$

$$N_d = N_o e^{-\mu_d D}$$

gdzie: K_{poch} - poprawka na pochłanianie, N_o - liczba impulsów docierających do licznika pod nieobecność absorbentu, N_d - liczba impulsów docierających do licznika po przejściu promieniowania przez absorbent, μ_d - masowy współczynnik pochłaniania [cm^2/g], D - grubość warstwy pochłaniającej promieniowanie

Na grubość warstwy pochłaniającej promieniowanie (D), składają się okienko licznika oraz warstwa powietrza między okienkiem, a źródłem. Wartość tę należy obliczyć według wzoru:

$$D = d_{pow} + d_{ok} = x_{pow} \rho + d_{ok}$$

gdzie: d_{pow} - grubość warstwy powietrza, d_{ok} - grubość okienka licznika równa $3 \text{ mg}/\text{cm}^2$, x_{pow} - liczba warstw powietrza o gęstości powierzchniowej (ρ) odpowiadająca odległości pomiędzy okienkiem licznika, a źródłem (odległość pomiędzy pozycją pierwszą a okienkiem licznika wynosi 1 cm, a odległości pomiędzy kolejnymi pozycjami wynoszą 0,5 cm), ρ - gęstość powietrza równa $1,29 \text{ mg}/\text{cm}^3$.

- 5) Z wykresu przedstawiającego zależność $\lg N' = f(d)$ odczytać wartość d_m , czyli grubość warstwy absorbentu obniżającą liczbę zliczonych impulsów do wartości tła. Wartość d_m należy wyrazić w [g/cm^2], a następnie korzystając z poniższej zależności obliczyć zasięg maksymalny (R_m):

$$R_m = d_m + D \quad [\text{g}/\text{cm}^2]$$

- 6) Obliczyć energię maksymalną cząstki beta (E_m) w oparciu o następujący wzór:

$$E_m = \frac{R_m + 0,161}{0,571}$$

Zasięg maksymalny (R_m) należy również wyznaczyć metodą graficzną z wykresu zależności $\lg N' = f(d)$, po czym wielkość tę wyrazić w $[g/cm^2]$. Należy zwrócić uwagę na fakt, że zasięg maksymalny promieniowania beta wysyłanego przez źródło jest większy ze względu na fakt powstawania w trakcie rozpadu ^{90}Sr izotopu ^{90}Y charakteryzującego się ponad czterokrotnie wyższą wartością energii ($E_m^{90}\text{Sr} = 546 \text{ keV}$, $E_m^{90}\text{Y} = 2282 \text{ keV}$).

- 7) W oparciu o zależność $\lg N'$ od grubości adsorbentu oraz znajomość liczby zliczeń źródła w obecności adsorbentu testowego należy wyznaczyć jego grubość.

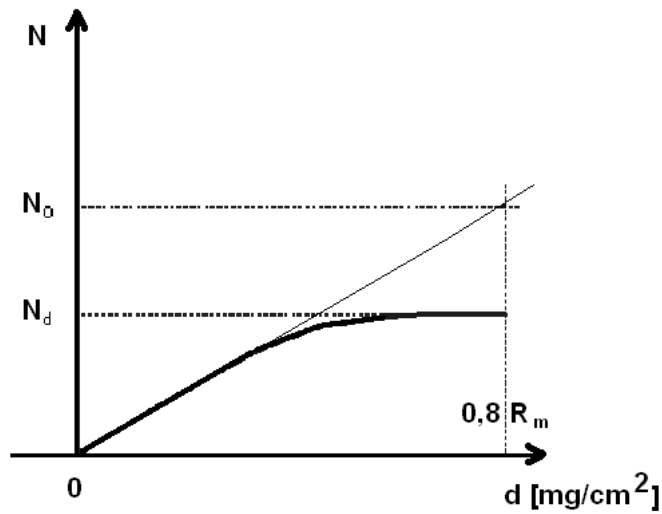
Na podstawie wyników otrzymanych w drugiej części ćwiczenia należy:

- 1) Sporządzić wykres zależności liczby impulsów od sumarycznej grubości źródła $N' = f(d_s)$; przyjmując, że dla pojedynczego krążka $d = 18 \text{ mg/cm}^2$
- 2) Na podstawie wykresu wyznaczyć współczynnik samopochłaniania (S) dla źródła o grubości $d = 0,8 R_m$. Wiedząc, że współczynnik samopochłaniania jest to stosunek liczby impulsów ze źródła o określonej grubości do liczby impulsów otrzymanych ze źródła o grubości nieskończenie małej:

$$S = \frac{N_d}{N_o}$$

Graficzny sposób wyznaczenia współczynnika S pokazuje poniższy rysunek:

Dla ^{36}Cl R_m wynosi 247 mg/cm^2 przy założeniu, że $E_m = 714 \text{ keV}$

Literatura uzupełniająca

1. J. Kroh - Chemia radiacyjna, str. 11-46.
2. B. Gostkowska, J. Zajdel - Wybrane zagadnienia z fizyki jądrowej, rozdz. 4 i 5.
3. T. Hilczer - Ćwiczenia z fizyki jądrowej, rozdz. 1, 2, 4 i 5.
4. Radiochemia w ćwiczeniach i zadaniach - praca zbiorowa, rozdz. I.3.
5. A. Hrynkiewicz - Człowiek i promieniowanie jonizujące, str. 11-30 i 49-69.
6. B. Dziunikowski - O fizyce i energii jądrowej, str. 207-237.
7. W. Gorączko - Radiochemia i ochrona radiologiczna, str. 19-64.